

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

**IV. ULUSLARARASI
ŞEYH ŞA'BÂN-I VELÎ SEMPOZYUMU**

-HANEFÎLİK-MÂTURÎDÎLİK-

05-07 MAYIS 2017

CİLT 1

Kastamonu Üniversitesi
IV. Uluslararası
Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu
-Hanefilik-Mâturîdîlik-

EDİTÖRLER

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇUHADAR

Yrd. Doç. Dr. Mustafa AYKAÇ

Arş. Gör. Yusuf KOÇAK

(Kastamonu Üniversitesi, Türkiye)

ISBN: 978-605-4697-06-9 (Tk)
978-605-4697-07-6 (1.c)

Aralık 2017, Kastamonu
Baskı: Kastamonu Üniversitesi Matbaası

Eserde yayımlanan bildiri metinlerinde ileri sürülen görüşlerin
ilmî ve hukuki sorumluluğu bildiri sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Her hakkı saklıdır.

“ÇAĞINI AŞAN BİR BİLGE: HABER-İ RASÛL VE BEŞ GAYB MESELESİNE YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA İMAM MÂTÜRÎDÎ”¹

A Scholar beyond His Age: Imam Mâturidî In The Context of His Approach to the Khabar Al-Rasûl and the Five Ghaybs Issues

Bekir TATLI²

Özet

Mâtürîdî’ye göre bize kesin bilgi veren haberler iki kısımdır: Bunlardan birincisi mütevâtir haber, diğeri ise haber-i rasûl/haber-i sâdıktır. Haber-i rasûl; doğruluğu, getirdiği apaçık delillerle (mucizelerle) ortaya çıkan ve doğru olma bakımından kendinden daha açık bir haberin bulunmadığı haberdır. Fakat haber-i rasûlün tamamı bizlere mütevâtir bir yolla gelmez, çoğunlukla âhâd yolla gelir. Mâtürîdî haber-i rasûl olarak bizlere aktarılan fakat âhâd olan haberin zann-ı galip ifade ettiğini anladığı anda onunla amel etmenin gereğine inanmıştır. Ancak Mâtürîdî’ye göre haber-i vâhid, amel bakımından hüccettir fakat onunla kesin hüküm vermek caiz değildir. Bununla birlikte Mâtürîdî, birçok ayetin tefsirinde haber-i vâhidle amel etmenin lüzumunu istidlâl etmektedir. Haberin kabul edilebilmesi için ise râvilerin fâsik olmayıp âdil olmaları şartının aranacağını da belirtir. Ayrıca Mâtürîdî’ye göre peygamberle karşılaşan herkesin rivayetini kabul etmek gerekmez; çünkü böyle kimselerin de rivayet uydurmaları, aktardıkları sıradan şeyleri dinleyicilerine dinî bir görevmiş gibi sunmaları ve onlara uygun gelmeyen rivayetleri reddetmeleri mümkündür. Mâtürîdî, *Te’vîlâtü ehli’s-sünne* adlı tefsirinde Lokman suresinin son ayetlerini açıklama sadedinde, “*Gaybın anahtarları beştir; onları Allah’tan başkası bilemez*” ve “*Beş şeyi Allah’tan başka kimse bilmez.*” şeklindeki rivayetlere yer vermiş, âhâd haber olduğu gerekçesiyle bunları hemen reddetmemiş fakat bunların anlaşılması noktasında, kendi yaşadığı dönem itibariyle oldukça ilginç sayılabilecek bir yaklaşım sergilemiştir. İşte bildirimizde Mâtürîdî’nin bu konulara dair görüşleri dikkatle sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Mâturidî, beş gayb, haber-i rasûl, haber-i vâhid

Abstract

According to Mâturidî, there are two parts that give us precise information: The first of these is trustworthy (*mutawatir*) news, and the other is Prophet’s news (*khabar al-rasul*)/right news. Prophet’s news (*khabar al-rasul*) is news that emerges from the manifest proofs (miracles) and there is no clearer news than it in the point of being true. However, all of the news does not come to us in a *mutawatir* way, mostly in the way of *âhâd* (news of one person or several people). Mâturidî believed in the necessity of working with “news of the Prophet” when this news quoted by us as *khabar al-wahid* and when there is a strong possibility. But, according to Mâturidî, *khabar al-wahid* is used as an evidence (it is a *huccah*), but it is not permissible to give a definite judgment with it. Mâturidî, in the commentary of many Quran verses, emphasizes the necessity of working with *khabar al-wahid*. However, in order for the news to be accepted, it is also necessary that the rawis should be not faasiq (sinner) but âdel (righteous). However, according to Mâturidî it is not necessary to accept the narration of everyone who confronts the Prophet. Because it is

¹ Bu çalışma Çukurova Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi tarafından SBA-2014-1911 kodlu proje olarak desteklenmiştir. Destekleri için üniversitemize teşekkür ediyoruz.

² Doç. Dr., Çukurova Üniv. İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri/Hadis Anabilim Dalı, e-posta: tatlibekir37@gmail.com

possible for such persons to fabricate hadiths, to present the ordinary things to the listeners as a religious duty, and to reject some hadiths that do not fit them. Mâtürîdî while explaining the last verses of the Luqman in the commentary of *Ta'weelâtu Ahl al-Sunnah*, he has presented some narrations like “*The keys of the ghayb are five, no one but Allah knows them.*” and “*Five things do not know anyone but Allah.*” and he did not immediately reject them because of they were *khabar al-wahid*. But at the point of understanding of them, he has taken an approach which can be regarded as quite interesting by his own time.

Keywords: Mâtürîdî, five ghayb (five unknown things), khabar al-rasul (news of Prophet), khabar al-wahid

Mâtürîdî'ye Göre Haber-i Rasûl

İmam Mâtürîdî'ye (ö. 333/945) göre inanç konularının bilinmesinde “zannî” ve “taklîdî” bilgilere itimat edilemez. Aksine, delillere dayanan, kesin ve sağlam bilgiler elde edilmeli ve akâid bunun üzerine bina edilmelidir. Bu demektir ki, dini sağlam temellere dayandırabilmek için doğruluğundan ve kesinliğinden kuşku duyulmayan bilgi ile hareket edilmelidir. İşte kuşku taşımayan bilgi yolları da üç tane olup, bunlar sağlam duyu organları, akıl ve doğru haberdur. Mâtürîdî'ye göre bize kesin bilgi veren haberler de iki kısımdır: Bunlardan birincisi *mütevâtir haber*, diğeri ise *haber-i rasûl/haber-i sâdık*tır. Mâtürîdî'nin ifadesiyle haber-i rasûl; doğruluğu, getirdiği apaçık delillerle (mucizelerle) ortaya çıkan ve doğru olma bakımından kendinden daha açık bir haberin bulunmadığı haberdur. Haber-i rasûl, vahiy ve vahiy dışında kalan haber olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Haber-i rasûlden bir kısmı muhataplarınca “*doğrudan*” alınmaktadır. Peygamberden gelen haberlerin diğeri bir kısmı ise “*vasıtalar*” (râviler) aracılığı ile bize ulaşmaktadır. Bu yüzden Peygamberden bize ulaştığı bildirilen haberler *ancak deliller vasıtasıyla ve akli bir inceleme* sonucunda kabul edilir veya edilmezler.

Bu noktada *Kur'ân'a arz* metodunu geliştiren Mâtürîdî'nin selefi Ebû Hanîfe de, Nebi'den Kur'ân'a aykırı rivayette bulunan kimseyi reddetmenin, Peygamber'i red ve yalanlama anlamına gelmediğini; bunun Peygamber'den bâtil rivayette bulunan kimseyi reddetmek anlamına geleceğini ifade etmiştir. Mâtürîdî'lere göre de Kur'ân'a arz, bir çözüm yolu olarak kullanılmakla birlikte, onlar ilk bakışta Kur'ân'a muhalif gibi görünen hadisleri hemen reddetmeyip, onları Kur'ân'ın genel hükümleri çerçevesinde yorumlama yolunu tercih etmişler; Kur'ân nassına aykırı görünen hadislerin te'vili mümkün olmadığı takdirde ancak onları reddetmişlerdir. İşte bu aşamada “*akıl*” da çok önemli bir işlev ortaya koymaktadır. Çünkü Mâtürîdî'ye göre diğeri bilgi kaynaklarından elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi ve kullanılabilir bir bilgi haline getirilmesi ancak aklın devreye sokulması sonucu mümkün olabilmektedir. Ona göre duyular aklın kontrolünde çalışır ve haberler aklın süzgecinden geçirilirse, işte o zaman bilgi değeri ifade edebilir. Aksi takdirde o haber epistemolojik bir değer taşımaz.

Ne var ki haber-i rasûlün tamamı bizlere mütevâtir bir yolla gelmez, çoğunlukla âhâd yolla gelir. Bu durumda yine de haber-i rasûlü kabul etmek gerekli midir? Mâtürîdî'ye göre Peygamberden bize ulaşan haberler, yanılmaları ve yalan söylemeleri muhtemel bulunan kişilerin dilinden ulaşmaktadır; çünkü onlar (peygamberlerde olduğu gibi) doğruluk ve masumiyetlerini kanıtlayacak herhangi bir delil veya belgeye sahip değillerdir. Âhâd yolla gelen haberler ile amel etmek veya hiç dikkate almamak gibi iki alternatif söz konusudur. Böyle bir haberin gereği incelemeye alınmasıdır ki, onunla amel, râvilerin durumlarını iyiden iyiye inceleme sonucunda haberin muhtevâsından çıkacak sonucu değerlendirip, kesinlikle

sabit olan nas çerçevesinde olabilirliğini belirlemeye bağlıdır. Bu işlemlerden sonra ağır basan tarafla, yani “almak” veya “terk etmek” şıklarından biriyle amel edilir. Bu statüdeki haberi terk etmek veya onunla amel etmekle, kişi kapsayıcı bir aydınlığa ulaşamaz. Şıklardan hangisine ağırlık verirse versin, haberin temel amacından uzaklaşmış olabilir. Bu sebeple râvilerin hallerini incelemek ve haberin muhtevasını kesin delille mukayese etmek yoluyla işlem yapmak gerekir (Buraya kadarki değerlendirmeler için bkz. Mâtürîdî: 2003, 15).

Şurası da oldukça dikkat çekici bir noktadır ki, “Mâtürîdî’ye göre haber-i vâhid, amel bakımından hüccettir ancak onunla kesin hüküm vermek caiz değildir. Haber-i vâhid amel açısından ilim (‘ilmü’l-‘amel) ifade eder fakat doğruluğuna kesin olarak şahitlik etmeyi (‘ilmü’ş-‘sehâde) gerektirmez. Ancak zann-ı galip pek çok hususta kesin bilgi yerine konmuştur. İnsanlar arası ilişkilerle ilgili şer’î hükümlerin geneli gerçekliğe göre (‘ale’t-tahkîk, hakikat) değil, zann-ı galibe göre vaz’ edilmiştir. Mâtürîdî, birçok ayetin tefsirinde haber-i vâhidle amel etmenin lüzumunu istidlâl etmektedir. Ancak haberin kabul edilebilmesi için râvilerin fâsık olmayıp âdil olmaları şartının aranacağını da belirtir. Bununla birlikte Mâtürîdî’ye göre Peygamberle karşılaşan herkesin rivayetini kabul etmek gerekmez; çünkü böyle kimselerin de rivayet uydurmaları, aktardıkları mutad şeyleri dinleyicilerine dinî bir görevmiş gibi sunmaları ve onlara uygun gelmeyen rivayetleri reddetmeleri mümkündür.” (Özen: 2003, 223-225)

Açıkça görüldüğü üzere Mâtürîdî’nin haber anlayışında mütevâtir olmayan yani âhâd yolla gelen haberin hemen reddedilmesi gibi bir durum söz konusu olmayıp, haber-i vâhidin incelenmesi sonucu bir karara varılması öngörülmektedir. İnceleme sonucunda ise haber-i vâhidin zann-ı galip ifade etmesi durumunda onunla amel edilmesi İmam Mâtürîdî’ye göre bir gerekliliktir. Ayrıca Mâtürîdî pek çok ayetin tefsirinde âhâd haberle amel etmenin gereğine uygulamalı olarak işaret etmiş bulunmaktadır.

Mâtürîdî’nin beş gayb meselesine ilginç yaklaşımı

Her ne kadar İmam Mâtürîdî’ye göre inanç konularının bilinmesinde “zannî” ve “taklîdî” bilgilere itimat edilemez ve akâid mutlaka kesin ve sağlam bilgiler üzerine bina edilmeli ise de, Mâtürîdî’nin âhâd haberi hemen reddetmediğini de yukarıda ifade etmiştik. Nitekim onun haber-i rasûl ve âhâd habere yaklaşımının tipik bir örneğini “*bilinmeyen beş gayb*” meselesinde görmekteyiz. Lokman suresindeki ifade aynen şu şekildedir:

- 1 إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ
- 2 وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ
- 3 وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ
- 4 وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا
- 5 وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“*Muhakkak ki kıyametin bilgisi Allah’ın katındadır. O yağmuru indirir ve rahimlerde olan şeyi bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kimse yeryüzünün neresinde öleceğini bilmez.*” (Lokman, 31/34)

Mâtürîdî bu ayetlerin sebab-i nüzulü hakkında da şu bilgileri vermiştir:

“Bazı te’vil ehlinin/tefsircilerin zikrettiğine göre, bedevilerden el-Vâris b. Amr b. Hârise b. Muhârib isimli birisi Peygamber’e (s.a.) gelerek şöyle demiştir: ‘Topraklarımız kurudu, ne zaman yağmur yağacak? Karımı hamile bir şekilde bırakıp geldim, ne zaman doğuracak? Ben doğduğumu biliyorum, peki nerede öleceğim? Bugün ne yaptığımı biliyorum, ya yarın ne yapacağım? Ayrıca kıyamet ne zaman kopacak?’ İşte Allah Teâlâ el-Muhâribî’nin sorusu üzerine şu ayetleri indirdi: ‘*Kıyametin bilgisi Allah’ın katındadır.*’

O'ndan başkası onu bilmez. 'O yağmuru indirir ve rahimlerde olanın' erkek mi kadın mı olduğunu 'bilir.' 'Hiçbir' iyi ve günâhkâr 'nefis' hayır veya şer anlamında 'yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse de nerede' kolay bir şekilde mi yoksa meşakkat içinde mi veya karada mı denizde mi 'öleceğini bilmez.' Bu zikredilenlerin tümünü 'şüphesiz yok ki Allah bilir ve onlardan haberdardır.' Daha sonra Peygamber (s.a.), 'Kıyameti soran nerede?' diye sordu; el-Muhâribî de, 'İşte buradayım!' deyince Peygamber (s.a.) ona bu ayeti okudu." (Bkz. Mâtürîdî: ts, VIII, 324-325). Söz konusu ayetlerin nüzul sebebi olarak bahsedilen bu hâdiseye diğer tefsirlerde de değinilmektedir (Mesela bkz. Taberî: 2001, XVIII, 584; İbn Kesîr: 1999, VI, 355).

İslâm düşünce geleneğinde genellikle bu ayetteki beş hususun her biri "mutlak gayb" olarak değerlendirilmiş ve ayet de bunun delili olarak anlaşılabilir gelmiştir. Bu bağlamda müfessirlerin çoğu özellikle çeşitli hadislerde "Beş şeyi Allah'tan başka kimse bilemez." denilmesinden de hareketle, çocuğun cinsiyetinin ve yağmurun da "mutlak gayb" olduğunu ve bunların da asla bilinemeyeceğini ifade etmişlerdir. Mesela Taberî ve İbn Kesîr, sahabeden Abdullah b. Ömer'den naklen Rasûlullah'ın (s.a.): "Gaybın anahtarları beştir; onları Allah'tan başka kimse bilmez." buyurduktan sonra Hz. Peygamber'in Lokman suresinin bu son ayetlerini okuduğunu, diğer üç şeyle birlikte, yağmurun ne zaman yağacağını ve rahimlerde ne olduğunu da Allah'ın dışında kimsenin bilemeyeceğini söylediğini kaydetmiştir (bkz. Taberî: 2001, XVIII, 586; İbn Kesîr: 1999, VI, 353).

Sahâbî İbn Mes'ûd'un da: "Peygamberinize (s.a.) beş şey hariç her şeyin ilmi verilmiştir." dediği ve akabinde Lokman suresinin ilgili ayetlerini okuduğu nakledilir (bkz. Taberî: 2001, XVIII, 587).

Yine erken dönem sayılan tâbiîn devri müfessirlerinden Mücahid, Lokman suresindeki bu ayetlerin tefsiri sadedinde, "Bunlar, Allah Telâ'nın haklarında (وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ) diye buyurduğu gaybın anahtarlarıdır." yorumunda bulunmuştur (bkz. Taberî: 2001, XVIII, 584).

Aynı şekilde tâbiîn dönemi müfessirlerinden Katâde de bu ayetleri tefsir ederken söz konusu sıralanan şeylerin gaybdan olduğunu; Allah'ın onlara dair bilgileri kendisine sakladığını, ne mukarreb bir meleği ne de mürsel bir peygamberi bunlara muttali kıldığını; dolayısıyla insanlardan hiç kimsenin kıyametin ne zaman, hangi senede veya hangi ayda, gece mi gündüz mü kopacağını bilmediği gibi aynı zamanda yağmurun ne zaman, gece mi gündüz mü yağacağını ve rahimlerde olanın erkek mi kız mı, kızıl renkli mi siyah mı veya mahiyetinin ne olacağını; yarın hayır mı şer mi kazanacağını, nerede öleceğini, yatacağı yerin/mezarının denizin içinde mi karada mı, ovada mı dağda mı olacağını bilemeyeceğini ifade etmiştir (bkz. Taberî: 2001, XVIII, 585).

Şevkânî'nin (ö. 1250/1834) beyanına göre (müfessirlerden) **ez-Zeccâc** da, bu beş şeyi bildiğini iddia eden kimselerin Kur'ân'a muhalefet ettiklerinden dolayı kâfir olacaklarını söylemiştir (bkz. Şevkânî: ts, IV, 245).

Ahmed Davudoğlu'na göre de Lokman suresindeki ayette zikredilen beş şeyi Allah'tan başka bilecek yoktur (bkz. Davudoğlu: 1977, I, 127). Davudoğlu ayetteki bu beş şeyi zikrederken, yağmurun "ne zaman" yağacağı, hamilelerin "ne" doğuracağı gibi sınırlayıcı ve kapsamı daraltıcı ifadeler kullanmaktaysa da ayette bu şekilde "ne zaman/ne" gibi ifadeler bulunmadığını belirtmek gerekir.

Açıkça görüldüğü üzere adı geçen âlimlerimizde Lokman suresindeki ayette geçen beş şeyin her birini de “mutlak gayb” olarak görme temayülü ve bunları Allah’tan başka kimsenin bilmesinin mümkün olmadığı kanaati vardır.

Benzer anlayış sonraki dönem müfessirlerinden Kurtubî ve İbn Kesîr’de de görülür ancak bu âlimler bazı hususlarda biraz açık kapı bırakır gibidir. Söz gelimi **Kurtubî** (ö. 671/1272), *ilgili hadis gereğince* hiç kimsenin söz konusu beş şeyi bilmesinin mümkün olmadığını; Peygamber’e isnâd etmeksizin bunlardan bir kısmını bildiğini iddia edenlerin iddialarında yalancı olduklarını belirtirken; buna karşılık gayb hakkında zannın ise câiz olduğunu söylemektedir (İbn Hacer: 1379, I, 92 (bu ifadelere Kurtubî’nin *Tefsir*’inde ulaşamadık).

Kurtubî’nin burada “Lokman suresinin ilgili âyeti” değil de “ilgili hadis gereğince” demesi dikkat çekicidir. Çünkü kendisi şu hususun ayırtındadır ki, ayette sıralanan beş şeyin tamamı için hasr edatı/ifadesi kullanılmamış ve bu konu daha çok hadislerde hasr (sınırlama ifadesi) ile zikredilmiştir. Bu nedenle mesela “yağmurun yağması” ve “rahimlerde olanın bilinmesi” konuları, **kısmen** de olsa başkaları tarafından bilinme imkânı olan konulardandır. Nitekim Kurtubî bir başka yerde, peygamberlerin gayba dair pek çok şeyi Allah’ın öğretmesiyle bildiklerini ifade ettikten sonra, **uzun tecrübeler** sonucu da doğacak çocuğun erkek veya dişi olması gibi şeylerin bilinebileceğini söylemiştir (Kurtubî: 1372, XIV, 82).

İbn Kesîr’in (ö. 774/1372) Lokman suresi son ayetleriyle ilgili değerlendirmeleri ise şu şekildedir:

“İşte bunlar, Allah Teâlâ’nın bilgisini kendisine sakladığı gaybın anahtarlarıdır. Allah Teâlâ bildirmedikçe hiç kimse onları bilmez. Kıyamet vaktinin bilgisini ne mürsel bir nebî bilir ne de mukarreb bir melek. “*Onu vakti vaktine tecelli ettirecek yalnız O’dur.*” (A’râf, 7/187). Yağmurun indirilmesi de aynı şekildedir; onu ancak Allah bilir. Fakat *olmasını emrettiğinde onunla görevli melekler ve yarattıklarından dilediği kimseler bunu bilir.* Aynı şekilde Allah Teâlâ’nın rahimlerde yaratmayı murat ettiği şeyi O’nun dışındakiler bilemez. Ancak onun erkek veya dişi, şaki veya said olmasını emrettiği zaman, *görevli melekler ve mahlûkatından dilediği kimseler bunu bilir.* Yine hiç kimse yarın dünyası ve âhireti için ne kazanacağını bilmez; hiç kimse de nerede, memleketinde mi Allah’ın başka bir şehrinde bir yerde mi öleceğini bilmez. Hiç kimsenin buna dair bir bilgisi yoktur. Bu Allah Teâlâ’nın şu sözüne benzer: “*Gaybın anahtarları O’nun katındadır; onları ancak O bilir.*” (En’âm, 6/59). Bu beş şeyin isimlendirilme geleneği de “gaybın anahtarları” şeklinde varid olmuştur.” (Bkz. İbn Kesîr: 1999, VI, 352)

Görüldüğü üzere İbn Kesîr de yağmurun yağması ve anne karnındaki şeyin durumunu Allah’a bırakmakla birlikte O’nun bildirmesi sayesinde görevli meleklerin ve başka insanların da bu konularda bilgi sahibi olabileceğini dile getirmiş olmaktadır. Kurtubî ve İbn Kesîr’in bu bakış açılarıyla Mâtürîdî’ye yaklaştığını söyleyebilmemiz mümkündür. Nitekim onlardan yaklaşık üç dört asır öncesinden Mâtürîdî konuyla ilgili dikkat çekici açıklamalarda bulunmuştur. Şimdi de Mâtürîdî’nin açıklamalarını vermek istiyoruz.

Lokman suresinin son ayetlerini İmam Mâtürîdî şöyle yorumlamaktadır:

“İbn Ömer’den nakledilen bazı haberlerde zikredildiğine göre Rasûlullah (s.a.): ‘*Gaybın anahtarları beştir; onları Allah’tan başka kimse bilmez.*’ buyurmuş ve bu ayette bahsedilen bu beş şeyi saymıştır. Aynı şekilde Ebû Hüreyre de Rasûlullah’ın, ‘*Allah’tan başkasının bilmediği beş şey vardır*’ dediğini ve peşinden, ‘*Kıyametin bilgisi Allah’ın katındadır...*’ ayetini sonuna kadar okuduğunu rivayet etmiştir. Eğer bu (haber) sabit ise, zikredilen şekildedir ve bahsedilen şeylerin hakikatini bilme anlamındadır. Yoksa bu şeylerden bazısının işaretler/alâmetler vasıtasıyla bilinebileceğini söylemek caizdir. Mesela yağmurun ne zaman yağacağını yahut rahimlerde olanın bir çocuk olduğunu ve erkek yahut kadın olduğunu söylemek gibi. Her ne kadar rahimlerdekinin mahiyeti bilinemese de...

Sözelimi müneccimlerin hesap ve alâmetler vasıtasıyla bildiği şeyler bazen haber verdikleri gibi doğru olarak çıkar. Baksana İbrahim (a.s.) yıldızlara baktığı zaman, (أَبِي سَقِيمٍ) 'Ben hastayım' demişti ve bu, 'Hastalanacağım' anlamına geliyordu." Yine rivayet edilmektedir ki, Ebû Bekri's-Sıddîk (r.a.), 'Kalbime öyle geliyor ki Hârice'nin kızının karnındaki kız olacak' demiş ve dediği gibi de olmuştur. Ebû Bekr'in bunu kalbine öyle doğdu diye bilmiş olması ihtimal dâhilinde değildir. Rasûlullah da kıyametin zamanını bilmez; çünkü onun bilgisine kimse muttali kılınmamıştır. Ancak şöyle söylenebilir: Rasûlullah'ın bir şeyi konuşmasına ve o konuda söz söylemesine, ancak semadan gelen vahiy cihetiyle izin verilmiştir..." (Bkz. Mâtürîdî: ts, VIII, 323)

"... 'Rahimlerde olanı O bilir' ayetine gelince; Allah rahimlerde olan şeyin nutfeden alâkaya, alâkadan mudğaya intikalini ve bir halden diğer bir hale değişimini, onun içindekinin her vakit ve saatteki büyüme/gelişme ölçüsünü bilir. Bunun gibi şeyleri sadece Allah bilir. Onun içindeki şeyin çocuk olduğunu ve erkek veya kadın olduğunu bilme meselesine gelince, bunları başkasının bilmesi de caizdir." (Bkz. Mâtürîdî: ts, VIII, 324)

Açıkça görüldüğü gibi Mâtürîdî'nin Lokman suresinin ilgili ayetleri hakkındaki görüşleri oldukça dikkat çekicidir. O, ayette geçen beş şeyin gayb olan yönlerinin bulunabileceğini kabul etmekle birlikte bunun söz konusu hususlar hakkında hiçbir bilgi edinemeyeceğimiz manasına gelmediğini açıklıkla savunmaktadır. Dolayısıyla ona göre bilinmeyecek olan, ayette sıralanan beş şeyin hakikatidir. Bu beş hususun bir kısmında ise hesapla bilgi sahibi olunabilir ki müneccimlerin hesap yoluyla bildikleri şeyler de bu kabilden olmaktadır (Bkz. Mâtürîdî: ts, VIII, 323-324).

Sonuç

Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ehli's-sünne* adlı tefsirinde Lokman suresinin son ayetlerini açıklama sadedinde, "Gaybın anahtarları beştir; onları Allah'tan başkası bilmez" ve "Beş şeyi Allah'tan başka kimse bilmez." şeklindeki rivayetlere yer vermiş, âhâd haber olduğu gerekçesiyle bunları hemen reddetmemiş fakat bunların anlaşılması noktasında, kendi yaşadığı dönem itibariyle oldukça ilginç sayılabilecek bir yaklaşım sergilemekten de geri durmamıştır. Bu demektir ki, Mâtürîdî haber-i rasûl olarak bizlere aktarılan fakat âhâd olan haberin zann-ı galip ifade ettiğini anladığı anda onunla amel etmenin gereğine inanmıştır. Ne var ki Hz. Peygamber'den nakledilen bu rivayetler, hiçbir şekilde Mâtürîdî'nin ayetle ilgili farklı yaklaşımına engel teşkil etmemiş; her durumda Mâtürîdî şeriatın izin verdiği alanda aklın serbest kullanımı adına fikirlerini kararlılıkla ortaya koymuştur. Onun bu tavrında, haber-i rasûl olarak gelen rivayetlerin, durumlarının incelenmesi zaruri olan raviler aracılığı ile gelmiş ve haber-i vâhid olması da kuşkusuz etkili olmuştur.

Mâtürîdî'nin sergilediği bu bakış açısının diğer dinler arasında İslâm'ın doğru olarak anlaşılması noktasında günümüzde ihtiyaç duyulan "geniş ufku" yansıttığı ve kendisinin daha yakından tanınmayı fazlasıyla hak ettiği kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Davudoğlu, Ahmed (1977), *Sahîh-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, I-XI, İstanbul.
İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (1379), *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Beyrut.
İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr (1420/1999), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Sami b. Muhammed b. Selâme, I-VIII, Dâru Taybe li'n-Neşr ve't-Tevzî', yy.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (1372), *Tefsîr (el-Câmi' u li ahkâmi'l-Kur'ân)*, I-XXX, Kâhire.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed es-Semerkindî (2003), *Kitâbu't-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, İsam Yayınları, Ankara.

----- (ts.), *Tefsîru'l-Mâtürîdî (Te'vîlatu ehli's-sünne)*, VIII, 323, I-X, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

Özen, Şükrü (2003), "İmam Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin Fıkıh Usûlünün İnşası", *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, haz. Sönmez Kutlu, Kitâbiyât Yayınları, Ankara.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ts), *Fethu'l-kadîr el-Câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min ilmi't-tefsîr*, I-V, Beyrut.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir (1422/2001), *Tefsîru't-Taberî (Câmi' u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân)*, thk. Abdullah b. Abûlmuhsin et-Türkî, I-XXVI, Dâru Hicr li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî' ve'l-İ'lân, yy..